

Андрій ЯЦІВ

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ПОРОЗУМІННЯ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ГРОМАДСЬКА ДУМКА», 1920 р.

У статті розглядається ставлення до питання українсько-польського порозуміння у публікаціях на сторінках газети «Громадська думка». В умовах українсько-польського антагонізму в одному із провідних українських часописів Галичини у ряді статей було проаналізовано можливості порозуміння між обома народами, визначено ключові перепони на шляху примирення українців та поляків, окреслено концептуальні умови нормалізації стосунків.

Ключові слова: громадська думка, суспільно-політичне життя, політична думка, українсько-польські стосунки, Річ Посполита.

© А. ЯЦІВ, 2013

Польсько-українські відносини на Західній Україні у 1920—1930-х рр. були одним із ключових предметів суспільно-політичного дискурсу як для українців, так і для поляків. Після розпаду Російської та Австро-Угорської імперій інспірований державотворчими змаганнями українців та поляків військовий конфлікт 1918—1919 рр., у центрі якого була боротьба за Східну Галичину, продовжився принциповим суспільно-політичним протистоянням між українською громадськістю краю, з одного боку, та польською владою — з іншого. Водночас, попри складний перебіг українсько-польських відносин у 1920-х роках, західноукраїнські політики не виключали можливості примирення та дружнього співіснування обох народів.

Метою статті є дослідити ставлення до питання українсько-польського порозуміння у публікаціях на сторінках газети «Громадська думка». Ряд статей часопису були проаналізовані істориками М. Кугутяком, О. Красівським, О. Зайцевим, М. Швагуляком та ін., у працях, що стосувалися суспільно-політичного життя Галичини 1920—1930-х рр., історії українських націонал-державницьких партій [10; 9; 5]. Водночас, в історіографії відсутні комплексні дослідження тематики українсько-польського порозуміння на сторінках газети «Громадська думка».

Вагому роль у формуванні західноукраїнської суспільно-політичної думки у 1920—1930-х рр. виконувала національна преса. На сторінках українських друкованих видань фігурували ключові моменти із різних ділянок національного життя українців Галичини. Преса була важливим чинником у розбудові українського громадянського суспільства, виступала речником національних інтересів, майданчиком для дискусій [23, с. 7].

Одним із найбільш знакових українських часописів Галичини, що виходив друком із 1880 року, була газета «Діло», яка у міжвоєнні роки вважалася неофіційним друкованим органом Української народної трудової партії, а згодом Українського національно-демократичного об'єднання (редакторами «Діла» у різний час були В. Охримович, С. Чернецький, Ф. Федорців, В. Мудрий та ін. [4, с. 522]). У період з січня 1920 р. по листопад 1922 р., через неможливість легально виходити друком, газета змінювала назву на «Громадська думка», «Українська думка», «Український вісник», «Батьківщина», «Громадський вісник») [5, с. 71—72]. Будучи

провідним українським часописом Галичини, газета «Діло», без сумніву, є й цінним джерелом для дослідження суспільно-політичної думки в краї, а також політичного, культурного, економічного, мистецького життя західних українців ХІХ — першої половини ХХ ст.

Щоденний часопис «Громадська думка» виходив з 1 січня по 26 вересня 1920 року. Друком з'явилося 220 номерів, чимало з них було конфісковано польською поліцією [23, с. 90]. Відповідальним редактором «Громадської думки» значився голова делегації УНРади у Львові Роман Перфецький, видавцем Степан Чарнецький.

Завданнями, які ставили перед собою автори часопису, були: «пропаганда єдності та державного суверенітету всіх українських земель, критика всього, що суперечить цим домаганням, заохочення недержавної нації до активної роботи в економічній та культурницько-просвітницькій сферах українського суспільного життя» (цит за: [23, с. 90—91]).

Військова окупація, а згодом інкорпорація Східної Галичини, що супроводжувалися переселенням на терени Галичини великого числа поляків із Заходу, колонізаційні процеси у сфері освіти, політичні та економічні репресії — усі ці фактори, у поєднанні із пам'ятними для українців історичними конфліктами обох народів, сформували в українському суспільстві відчуття крайньої негатиї до Польської держави. За словами історика Івана Лисяка-Рудницького, українсько-польська війна на західноукраїнських теренах призвела до знищення польською стороною «самих підвалин, на яких могла бути збудована самостійна Українська держава в добі після Першої світової війни» [11, с. 100], тобто саме поляків західноукраїнський соціум міг звинувачувати у поразці національного державотворчого змагання, а також у тому, що, відновивши свою національну державу, поляки не дозволили цього зробити українцям. Таким чином, на початку 1920-х рр. у пошуках рецептів нормалізації відносин, їх відправною точкою українцями могла розглядатись насамперед відмова посягань Польської держави на західноукраїнські землі та реалізація української державності на її етнічних теренах, або ж, у крайньому разі, автономія українських етнічних земель у складі Речі Посполитої. Слід зазна-

чити, що де-юре вирішальним етапом для українсько-польського конфлікту за західноукраїнські землі виявився березень 1923 р., коли ухвалою Ради послів Ліги Націй Східну Галичину та Західну Волинь приєднано до Польщі і в її складі вони перебували до вересня 1939 року. До моменту прийняття рішення Ради послів уряду Євгена Петрушевича вдавалося підтримувати в українців віру у можливість політичного реваншу на міжнародній арені та у тимчасовість польського урядування краєм. У посланнях уряду, а також у місцевій пресі неодноразово наголошувалося, що українсько-польський конфлікт за Східну Галичину є не «хатною справою між Українцями та Поляками, тільки міжнародною справою» [19]. Західноукраїнський політикум та переважна більшість українського населення краю негативно поставилися до польської влади, і у період, коли доля східногалицьких земель ще не була остаточно визначена, всіляко бойкотувала ініціативи Варшавських урядів. З боку польської влади чинилися дії, спрямовані на усунення українців із адміністративних та приватних інституцій в краї [25, с. 79].

Не зважаючи на велику кількість критичних статей та заміток стосовно новопосталої Речі Посполитої та польської влади, в українській пресі неодноразово з'являлися сигнали щодо можливого порозуміння, у яких окреслювалися концептуальні умови примирення українців та поляків. Одним із факторів, що спричинив актуалізацію цієї тематики, була інформація про ведення переговорів між урядом Польщі та представниками Української Народної Республіки, а згодом і сам факт підписання Варшавського договору у квітні 1920 року, який автори «Громадської думки» охарактеризували як «ніж в серце» [13].

У ряді публікацій в «Громадській думці» було означено ключові перепони на шляху мирного співіснування українського та польського народів. Ці гальмівні чинники, у свою чергу, полягали не лише в актуальних на початку 1920-х рр. подіях у рамках українсько-польської війни та повоєнного антагонізму, але і в історичній ретроспективі українсько-польських стосунків, вагоме місце у якій займала національна пам'ять обох народів. Такий контекст давав змогу українцям акцентувати на тезі про відновлення давнього польського імпе-

ріалізму та стремління до реалізації утопічного міфу про історичну Польщу [14], яка, у свою чергу, розглядалась як ворог українського народу, а її політика зводилась до «визиску, нищення, гніту, нетерпимости і сваволі» [8]. Повоєнна економічна та політична кризи всередині Польщі лише додавали аргументів українським політикам для критики польської державності та влади. Молода Друга Річ Посполита характеризувалась як «несконсолідована внутрі, з трьома відмінними типами, вихованими в трьох заборах, без вироблених методів володіння, економічно до краю розхитана» [3]. На думку українських публіцистів, Польська держава є занадто слабкою, щоб виконувати функції оборонця Європи на Сході і в той же час стримувати Німеччину на Заході [1].

Військову окупацію Східної Галичини та польське урядування в краї — де навіть за переписом населення Польщі 1921 року, який бойкотувала українська громадськість Східної Галичини, частка польського населення склала лише 26% (у Львові 62%) [7, с. 459] — українські публіцисти вважали ключовими перепонами на шляху вирішення міжнародного конфлікту українців та поляків, оскільки, за словами авторів «Громадської думки», «якаж згода може бути між політичним вязнем і сторожем його вязниці?». Полякам ставився у вину той факт, що, будучи невідомим народом, після відновлення своєї державності вони перенесли усі кривди, що зазнали від своїх поневолювачів, у державну політику проти українців, зумівши реалізувати ці методи «за скороченою процедурою в сконденсованій формі протягом одного року» [16]. При цьому, неодноразово нагадувалося про обопільний характер викликів, які постали перед обома народами у період їхнього поневолення у складі Австро-Угорської та Російської імперій. Так, автори публікації під назвою «Pardon» переконували, що український народ ніколи не радів через трагедію поневолення Польщі, ба навіть більше, «скоро тільки корінна Польща почала підноситися з могили державного забуття, привитав її воскресіння зі щирою симпатією, розуміється, беручи за передпосилку, що новоповсталі Польща закине свої методи, котрі загнали її в могилу, та не витягне недавно ще путами звязаних рук по несвоє добро» [26]. Цю тезу продовжили автори циклу статей «Польський кру-

говорот», які стверджували, що в добі постання відновленої Польщі українські політики не лише не виступали проти державотворчих процесів на польських теренах, але й зуміли перебороти у собі численні історичні кривди та висловлювали щиро-сердечні вітання щодо «творячоїся на румовищах царату у Варшаві братньої державности», оскільки «так глибоким було почування волі для всіх гноблених і визискуваних царатом» [15]. У той же час у статтях із серії «Чи хочемо покластися в могилу?» висловлювався жаль щодо того, що новопостала Польща намагається опанувати т. зв. «український П'ємонт», а саме ключову для українського народу Східну Галичину [24], яка, за словами авторів публікації «Польсько-українська умова», «для України має куди більшу вагу, куди передовіше значінне, як Альзація-Льотарингія для Франції» [17]. У пошуках аналогій публіцисти «Громадської думки» наводять приклади із польської історії, ставлячи вмотивоване запитання: «Чи щирий і чесний польський патріот в хвилі, коли німці будували польське королівство коло Варшави, міг був без застережень дораджувати познанським Полякам кинути Познанщину на пруську поталу і братися за скупчення інтелігенції коло Варшави?».

Ще одним об'єктом зауваг стосовно політики Польської держави відносно народів, що входять до її складу, на думку українських авторів, була політика подвійних стандартів, що унеможливають будь-яке порозуміння між українцями та поляками. На думку авторів статті «Початок пацифікації Сходу?», користуючись гаслами рівності та братерства народів, польська влада вдається до жорстоких репресій та полонізації: «Як довго до мітів належить свобода зборів товариств, як довго неможлива є громадська діяльність, а цілу країну скував поліційно-жандармський режим, — йдеться у тексті, — так довго нема вже не то основ тільки атмосфери, пригожої для зродження згідливих настроїв» [19]. У публікації «Пробудження на самоті» стверджувалося, що «замість здобувати собі довір'я і прихильність сусідів, Польща задивлена в Париж посилювала і поглиблювала ненависть сусідів до себе» [20]. Піддавалося критиці й гасло «*Wolni z wolnymi, równi z równymi*», яке, на думку українців, використовувалося хіба «на експорт, для святочних виступів, для деклямацій без обов'язуючої сили» [18].

Оцінюючи кризу українсько-польських стосунків у 1920 році та оприлюднюючи численні критичні зауваги стосовно політики польської влади, автори «Громадської думки» все ж не заперечували необхідність порозуміння між обома народами. При цьому називався ряд ключових умов, які посприяли б процесам нормалізації українсько-польських відносин. У статті «В справі польсько-українських переговорів» зазначалося про невідворотність налагодження стосунків між обома народами: «Польсько-українська угода певно повинна і мусить бути колись заключена. Основою тої угоди може бути тільки право самоозначення народів, право вирішувати свою державну приналежність згідно з волею більшості населення даної території» [2]. Також закликали поляків здійснити «зміну режиму, повернення до кращих умов культурного, економічного і політичного життя» [2]. До питання самоозначення стосовно державності національних територій зверталися й автори публікації «Зарослими шляхами», які вважали цей принцип єдиним конструктивним. У публікації зазначається, що будь-який інший підхід до вирішення спірних територіальних питань між українцями та поляками буде вважатися «беззглядним імперіялізмом, який буде поборюваний і тепер, і в будучині» [6]. Водночас автори стверджували, що «немає між Українцями партій або груп, котрі протиставлялись би чесному справедливому і братерському порозумінню з Польщею» [6]. При цьому в публікації «В справі польсько-українських переговорів» зазначалося, що єдиним можливим представником українців Східної Галичини у справі переговорів з поляками може бути Українська Національна Рада, у якій мають своє представництво різні українські політичні сили. Натомість утверджувалася заборона на офіційні контакти з поляками «ні поодиноким особам, ні партіям (без огляду на їх силу і організованість)» [2].

В опублікованій у лютому 1920 р. в «Громадській думці» «Енунціяції представників українських партій» йшлося про те, що мир на Сході Європи, приятні сусідські відносини та правильне життя на всіх землях колишніх Російської та Австро-Угорської імперій можливі винятково у разі визнання світовими державами незалежності усіх народів, що проживають у цих краях, а також, як обов'язковий момент — спільне визнання новопосталими державами одне одної [22].

У згаданій публікації із серії «Чи хочемо покласти в могилу?» робиться спроба підсумку ситуації, що склалася між українцями та поляками, яка, на думку авторів, полягає у кризі довіри, та проявляється, у першу чергу, в польській політиці стосовно Східної Галичини. Посиленню недовіри між українцями та поляками сприяли й переговори між Польщею та УНР. Зазначалося, що «тайна польсько-українська умова, довершена у Варшаві коштом Східної Галичини і інших західно-українських земель, не зроджує в нас довірливості» [24]. Водночас автори публікації вважали, що «польсько-український союз, справжній, щирий, реальний, — а не фіктивний», можливий лише тоді, коли «польська політична думка у відношенню до України руководиться доброю волею, що поза солодкими фразами, в які в останніх часах багаті польські органи невшехпольського покрою, не криються незнані нам, а для України шкідливі замисли» [24]. Також стверджувалося, що український народ Галичини ніколи не мав ненависті до поляків, а лише до окремих соціальних класів польського суспільства, таких як польська шляхта і бюрократія.

Автори публікації «Початок пацифікації Сходу?» стверджували про необхідність надання свободи волевиявлення, яка мала б реалізуватись у наданні можливості відновлення українського політичного життя через діяльність політичних партій та організацій, створення колективного репрезентативного політичного органу українців на зразок Національної ради тощо [19]. У статті «Наша політика» допускалася можливість входження Української держави до федерації з Польщею. Основою такого союзу мав би бути принцип «рівні з рівними, як вольні з вольними», а також відречення від планів «поневолити нас, загарбати наші землі» [12]. Зазначалося, що основною перепорою угоди з поляками було «поневолення всіх західно-українських земель, а в першій мірі Східної Галичини» [12].

Реакцією на факт підписання Варшавського договору 22 квітня 1920 р. була стаття «Ніж в серце» від 29 квітня. У тексті різко засуджувалась така форма польсько-українського союзу, яка, на думку авторів, передбачала «політичну торгівлю» українськими землями. У статті зазначалося: «Ми такого «договору» не приймаємося. Лишень такий договір з Польщею підпише і додержить україн-

ський нарід, який буде заключений від народу, на основі самоозначення народів, на підставі свободної, ніким невязаної волі» [13]. У ще одній публікації на цю тему, що носить назву «Слово до нас», у менш емоційній манері оцінювалась важливість визнання Польщею права України на незалежну державність. Водночас від імені українців Галичини стверджувалося, що «не можемо ніколи згодитися і ніколи не згодимося на ціну, на непомірну за плату коштом живого українського організму» [21]. В продовження думки автори наголошували на історичній умотивованості українсько-польського порозуміння: «Тільки в союзі з відреставрованою й сильною Україною Польща зможе закріпити своє державне становище, поширити свій політичний вплив та здобути східний ринок для своєї промисловості». У цьому контексті зазначалося, що Варшавський договір слід сприймати як «дарунок» Петлюри полякам, який, однак, «не причиниться до створення умов, пригожих для навязання тісніших відносин між Польщею і Україною» [21].

Таким чином, в умовах українсько-польського антагонізму та суспільного опору українців Галичини польській владі на сторінках одного із провідних українських часописів висловлювалися чіткі позиції стосовно можливості українсько-польського порозуміння і навіть стратегічного союзу дружніх сусідніх народів. У своїх публікаціях автори «Громадської думки» прослідкували ряд перепон, які стоять на шляху примирення обох народів та висунули перелік концептуальних умов, що могли б зняти напругу в українсько-польських відносинах. Водночас основою порозуміння українців та поляків вважалась реалізація Польською державою права самоозначення народів колишньої Російської та Австро-Угорської імперій, яке, на думку українських публіцистів, привело б до постановня Української держави на теренах Східної Галичини.

1. Апетит і спроможність // Український вістник. — 1921. — Ч. 93 — 20 квітня.
2. В справі польсько-українських переговорів // Громадська думка. — 1920. — Ч. 67 — 19 березня.
3. Дорогою ціною // Діло. — 1923. — Ч. 85 — 20 липня.
4. Енциклопедія українознавства: словникова частина. — Т. 2. — Львів : Молоде життя, 1993. — 800 с.
5. Зайцев О.Ю. Українська народна трудова партія (1919—1925) / Олександр Зайцев. // Україна Модерна. — К. ; Львів : Критика, 2002. — Ч. 7. — С. 69—90.
6. Зарослими шляхами // Громадська думка. — 1920. — Ч. 91. — 18 квітня.
7. Зашкільняк Л.О. Історія Польщі. / Леонід Зашкільняк, Микола Крикун. — Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. — 752 с.
8. Конфлікт двох засад // Громадська думка. — 1920. — Ч. 4. — 4 січня.
9. Красівський О.Я. Галичина у першій чверті ХХ ст.: Проблеми польсько-українських стосунків / О.Я. Красівський. — Львів : Вид-во ЛФУАДУ, 2000. — 416 с.
10. Кугутяк М.В. Історія української націонал-демократії (1918—1929) / М.В. Кугутяк. — К. ; Івано-Франківськ : Плай, 2002. — Т. 1. — 535 с.
11. Лисяк-Рудницький І.П. Польсько-українські стосунки: тягар історії / Лисяк-Рудницький Іван // Лисяк-Рудницький Іван. Історичні есе : у 2-х т. — Т. 1. — К. : Основи, 1994. — 554 с.
12. Наша політика // Громадська думка. — 1920. — Ч. 146. — 24 червня.
13. Ніж в серце // Громадська думка. — 1920. — Ч. 100. — 29 квітня.
14. Польський круговорот // Громадська думка. — 1920. — Ч. 205. — 5 вересня.
15. Польський круговорот // Громадська думка. — 1920. — Ч. 211. — 15 вересня.
16. Польські мрії та українська дійсність // Громадська думка. — 1920. — Ч. 188. — 14 серпня.
17. Польсько-українська умова // Громадська думка. — 1920. — Ч. 102. — 1 травня.
18. Польсько-українське зближення // Український вістник. — 1921. — Ч. 29. — 1 березня.
19. Початок пацифікації Сходу // Громадська думка. — 1920. — Ч. 23. — 28 січня.
20. Пробудження на самоті // Громадська думка. — 1920. — Ч. 168. — 22 липня.
21. Слово до нас // Громадська думка. — 1920. — Ч. 116. — 19 травня.
22. Українська нація і мир на Сході // Громадська думка. — 1920. — Ч. 38. — 14 лютого.
23. Українські часописи Львова 1848—1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження : у 3 т. — Т. 3. — Кн. 1. 1920—1928 рр. — Львів : Світ, 2003. — 912 с.
24. Чи хочемо покластися в могилу? // Громадська думка. — 1920. — Ч. 120. — 23 травня.
25. Юрчук О.Ф. Українське питання в діяльності польських консерваторів (1919—1923) / Оксана Юрчук // Проблеми слов'язнознавства. — Вип. 57. — Львів, 2008. — С. 73—85.
26. Pardon // Громадська думка. — 1920. — Ч. 61. — 12 березня.

Andriy Yatsiv

UKRAINIAN-POLISH
RELATIONS ON THE PAGES
OF THE NEWSPAPER
«HROMADSKA DUMKA», 1920

The article deals with attitudes towards issues of Ukrainian-Polish agreement in the publications of the newspaper «Hromadska Dumka». Under the Ukrainian-Polish antagonism, one of the leading Ukrainian Galician journals in a number of articles analyzed the possibility of understanding between the two nations, defined the key obstacles to reconciliation of the Ukrainians and the Polish, outlined the conceptual terms of normalization of relations.

Keywords: public opinion, social political life, political opinion, the Ukrainian-Polish relations, Rzeczpospolita.

Андрій Яцив

УКРАїнСКО-ПОЛЬСКОЕ
ВЗАИМОПОНИМАНИЕ НА СТРАНИЦАХ
ГАЗЕТЫ «ГРОМАДСЬКА ДУМКА», 1920 г.

В статье рассматривается отношение к вопросу украинско-польского взаимопонимания в публикациях на страницах газеты «Громадська думка». В условиях украинско-польского антагонизма в одном из ведущих украинских журналов Галичины в ряде статей были проанализированы возможности достижения взаимопонимания между обоими народами, определены ключевые преграды на пути примирения украинцев и поляков, очерчены концептуальные условия нормализации отношений.

Ключевые слова: общественное мнение, общественно-политическая жизнь, политическая мысль, украинско-польские отношения, Речь Посполитая